

**Goede  
Doelen  
Neder-  
land**

SAMEN VOOR EEN  
STERKE SECTOR



# **Goede Doelen Lezing 2024**



Lammert Kamphuis



## Vooraf

De vierde Goede Doelen Lezing is op 7 oktober 2024 gehouden door Lammert Kamphuis. Hij is filosoof, bestsellerauteur en veelgevraagd spreker. Zijn missie is om zoveel mogelijk mensen te laten ervaren hoe filosofie hen in het dagelijks leven kan helpen. Daarnaast is hij hoofddocent aan The School of Life Amsterdam. In 2018 brak hij door bij het grote publiek met zijn boek 'Filosofie voor een weergaloos leven'. Zijn nieuwste boek 'Verslaafd aan ons eigen gelijk' (2023) pleit voor filosofie als medicijn tegen polarisatie.

Geen dag gaat voorbij of talkshows en opiniepagina's gaan over polarisatie. Niemand wil het... maar wat als de ander volgens jou toch echt verkeerde opvattingen heeft? Uit onderzoek blijkt dat in Nederland de afkeer van andersdenkenden toeneemt. Lammert Kamphuis groeide op in een wereld van wij en zij, waarheid en leugen, wit en zwart. Tot zijn verbazing ziet hij dat de samenleving steeds meer gaat lijken op de dogmatische kerk waar hij ooit uitstapte. Wat betekent deze verharding voor goede doelen? Welke rol kunnen goede doelen spelen in het ontbubbelen van de samenleving? Met verrassende tips daagt Kamphuis uit om tot een leniger manier van denken en handelen te komen. Ook prikkelt hij goede doelen om hun ongekende potentie tot verbinding te benutten. Laat je verrassen door deze toegankelijke manier van filosoferen en omarm de perspectivistische lenigheid!

De Goede Doelen Lezing wordt jaarlijks georganiseerd door Goede Doelen Nederland. De lezingen zijn prikkelend, visionair en dragen bij aan het debat over de maatschappelijke waarde van goede doelen. Elk jaar nodigen wij hiervoor een inspirerende spreker uit om een visie te geven op de rol van 'goeddoen' in onze samenleving, nu en in de toekomst.

Oktober 2024  
Goede Doelen Nederland

# Liever de blik van een bidsprinkhaankreeft dan die van een walvis



Vanmiddag ga ik proberen om jullie te verleiden niet de blik te hebben van een walvis, maar die van een bidsprinkhaankreeft. Ik neem aan dat jullie allemaal meteen begrijpen wat ik hiermee bedoel, maar voor degenen die vanmiddag iets minder scherp zijn dan normaal: ik kom hier later nog op terug.

Ik sta hier vandaag vanwege het verschijnen van mijn meest recente boek 'Verslaafd aan ons eigen gelijk'. Al snel nadat het boek uitkwam, merkte ik dat de titel bij veel mensen dezelfde reactie ontlokte: 'Nou, dat lijkt me nou een ideaal boek voor mijn partner.' Tot mijn lichte teleurstelling was er niemand die zei: 'Dat is echt een perfect boek voor mezelf.'

Wellicht legt deze reactie meteen al een deel van het probleem bloot waar we vanmiddag op zullen stuiten. Het is vele malen makkelijker om anderen en andere groepen in de samenleving erop te betrappen dat ze vastzitten in hun eigen tunnelvisie dan dat we onze eigen blinde vlekken opmerken. Een van de allereerste ons bekende Westerse filosofen, Thales van Milete (624-545 v.Chr.), kreeg ooit de volgende twee vragen: 'Wat is het makkelijkste in het leven? En wat is het moeilijkste in het leven?' Zijn antwoorden spreken nog steeds tot de verbeelding: 'Het makkelijkste, dat is advies geven aan anderen, het moeilijkste... zelfkennis.' Dit eeuwenoude inzicht lijkt ook van toepassing op het thema van vandaag: vastzitten in zwart-wit denken en een gebrek hebben aan cognitieve lenigheid.

# mijn dogmatische jeugd

Mijn fascinatie voor deze lenigheid ontstond in mijn dogmatische milieu (ik mag deze typering met recht gebruiken, want mijn vader was hoogleraar *Dogmatiek* aan een orthodox-gereformeerde Theologische Universiteit). De kerk van mijn jeugd was opgebouwd rondom de volgende uitspraak van Jezus: 'Wie niet voor mij is, is tegen mij.' En wij, 120.000 leden van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt, gingen daarom nauwelijks om met de zogenaamde mensen 'van de wereld', die immers tegen Jezus waren. Hiertoe was er zelfs een eigen mini-samenleving gecreëerd. Wij, mensen 'van de kerk', hadden eigen basisscholen met enkel docenten en leerlingen uit onze kerk, eigen middelbare scholen, studentenverenigingen, een eigen universiteit in Kampen, een eigen krant, politieke partij, reisbureau, enzovoorts. Vier keer per week bezochten wij de kerk. Op zondag vonden er twee kerkdiensten plaats en doordeweeks hadden we catechisatie en vereniging. Tijdens het uurtje catechisatie legde de dominee ons uit wat wij geloofden aan de hand van de Heidelbergse Catechismus. Deze geloofsbelijdenis, geschreven in 1563, bestond uit 129 vragen en antwoorden. Voorafgaand aan dit doordeweekse uurtje dienden wij één of meerdere antwoorden uit ons hoofd te leren. De catechisatie startte met een rondje overhoringen, waarin de dominee de vraag stelde en wij als groep tieners om de beurt het antwoord moesten opdreunen.

Een voorbeeld:

Vraag: 'Maar zijn wij zo verdorven, dat wij helemaal onbekwaam zijn tot iets goeds en uit op elk kwaad?'

Antwoord: 'Ja, behalve wanneer wij door de Geest van God opnieuw geboren worden.'

Vanuit dit antwoord werd ons vervolgens uitgelegd dat mensen 'van de wereld' logischerwijs geen goede werken konden verrichten. Je kunt jezelf dus wel een goed doel noemen, maar volgens dit principe zou het aantal goede doelen in Nederland drastisch verminderen.

Overigens was het voor de dominee glashelder dat niet alleen de niet-gelovigen op het verkeerde pad zaten. Het grootste deel van het catechisatie-uur werd namelijk besteed aan het uitleggen waarom alle andere kerken het Woord van God verkeerd interpreteerden en slechts de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt het bij het rechte eind hadden. Een term als 'enige ware kerk' kwam met enige regelmaat voorbij. De kerkgeschiedenis werd als volgt uitgebeeld: bovenaan het schema stond Jezus en via een kaarsrechte lijn naar beneden eindigde deze twee millennia later bij de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt. Gedurende 2000 jaar waren er dan steeds afvalligen die van het rechte pad afraakten, in het schema waren zij de vertakkingen: Rooms-Katholieke Kerk, Oosters-Orthodoxe kerk, Nederlands Gereformeerde Kerken etcetera.

Toen ik later uit de kerk was gestapt ontdekte ik dat er onder christenen in andere kerken een mopje de ronde deed. Na hun overlijden worden mensen door Petrus ontvangen bij de hemelpoort, iedereen is opgelucht. Opgetogen laten ze zich door Petrus rondleiden in de hemel. Er wordt gezongen en gedanst. Totdat Petrus hen,

vlak voordat ze een nieuwe gang inlopen, tot stilte maant. Geruisloos sluipt de groep door de gang, aangekomen bij een deur aan de rechterkant drukt Petrus nogmaals demonstratief zijn vinger tegen zijn lippen aan. Als de groep aan het eind van de gang is gekomen, ontspant iedereen weer. Er wordt aan Petrus gevraagd waarom ze daar zo stil moesten zijn: 'In die kamer zitten de Gereformeerde vrijgemaakten, die denken dat ze hier alleen zijn.'

Op mijn achttiende besloot ik in de voetsporen van mijn beide opa's en vader te treden door theologie te gaan studeren met als doel om predikant te worden. Na enkele jaren studie werd ik nieuwsgierig naar hoe de mensen 'van de wereld' dachten, want als ik hen begreep kon ik hen ook makkelijker overtuigen van de Waarheid. Ik besloot om die reden om in Utrecht deeltijd Filosofie te gaan studeren. Tot mijn 29e was ik immers nooit bevriend geweest met mensen buiten de kerk. Ik las wel eens met rode oortjes boeken van dat soort mensen, zoals van Arnon Grunberg (een voorganger van mij, want hij verzorgde in 2022 deze lezing), maar ze waren geen onderdeel van mijn sociale netwerk in de gereformeerde zuil.

Het eerste college was een fantastisch optreden waarin de hoogleraar ons meenam in de grote vragen over de zin van het leven, kennis, goed en kwaad. Hij verwees naar allerlei verschillende filosofen, die het vaak niet eens waren met elkaar. Maar hij vergat volgens mij te vertellen wie er volgens hem gelijk had. Na het college bedankte ik hem voor een prachtige avond en vroeg of hij volgende week zou gaan onthullen aan wiens kant hij stond. Hij antwoordde: 'In de filosofie zijn we iets meer van het stellen van vragen, dan van het geven van antwoorden.' Terug in de trein van Utrecht naar Kampen realiseerde ik me dat ik nog nooit iemand ontmoet had die leefde vanuit vragen. Het leek me ook een heilloze weg waarop je meewaait met alle winden en nauwelijks principes hebt. Toch bleef ik de colleges bezoeken en gedurende de maanden en jaren die volgden begon deze nieuwe manier van in het leven staan me meer en meer aan te spreken. Het vragenstellen begon me onder mijn huid te kruipen. Dit plaatste mij enkele jaren lang in een steeds groter wordende spagaat tussen de wereld van de zekere antwoorden en de nieuwsgierige vragen. Ik raakte verscheurd tussen het verlangen naar enerzijds de mij bekende veiligheid en anderzijds de mij onbekende vrijheid. Op mijn 29e brak er iets in mij. Ik kon niet anders meer dan uitvliegen. Het kostte me mijn baan, vriendschappen, het (ontspannen) contact met familie. Maar ik hoopte dat ik hiermee de bril van de walvis, die enkel in zwart-wit kan zien, kon afzetten en een samenleving zou binnenkomen waarin mensen de moeite namen om de wereld in meer kleuren en tinten te bekijken. Ik hoopte op een plek waarin er meer ruimte zou zijn voor tolerantie, twijfel en nuance. Maar helaas...



# de samenleving lijkt steeds meer op de kerk waarin ik opgroeide

De afgelopen jaren heb ik het idee gekregen dat de samenleving steeds meer gaat lijken op de kerk waarin ik ben opgegroeid. De eerste keer dat ik dit vermoeden kreeg was op een feestje in Amsterdam. Ik woonde daar inmiddels bijna een jaar en raakte op een avond in gesprek met een polyamoureuus stel. Ik had bijna mijn hele leven doorgebracht tussen de heteroseksuele, monogame stellen, dus ik was nieuwsgierig wat het betekende voor hun liefdesleven om meerdere liefdesrelaties naast elkaar te hebben. Ik verwachtte een gesprek met ruimdenkende mensen. Het viel me echter al snel op dat de manier waarop zij over mensen in monogame relaties spraken verdacht veel leek op de manier waarop de dominee vroeger over ongelovigen sprak: een beetje schamper. 'Ach ja, monogamie, die mensen hebben geen idee wat liefde is, joh. Monogamie komt voort uit angst. Als je bang bent, kun je nooit vrij zijn en zonder vrijheid geen liefde. Alleen wij, polyamoureuus, weten wat echte liefde is.' Dit patroon van onbegrip, oordeel en cynisme naar andersdenkenden zie ik de laatste jaren ook steeds meer terug in het discours rondom maatschappelijke kwesties. Neem bijvoorbeeld de afgelopen Europese Parlementsverkiezing, deze leek als je de talkshows, (sociale) media en gesprekken daarover moest geloven vooral een strijd tussen globalistische landverraders en nationalistische racisten. Een ander voorbeeld, na de escalatie van het conflict in het Midden-Oosten in oktober 2023 leek de primaire vraag in veel gesprekken: aan welke kant sta jij? Alsof het hier een sportwedstrijd betrof: je bent vóór wit of vóór zwart. Het betreuren van burgerslachtoffers aan één kant wordt al snel geïnterpreteerd als het steunen van alles wat er vanaf die kant gedaan wordt.

Deze zwart-wit manier van denken lijkt verschillende bevolkingsgroepen in Nederland ook steeds verder uit elkaar te drijven. De stelling 'In Nederland worden de verschillen van mening over maatschappelijke kwesties steeds groter' wordt door 73% van de ondervraagden onderschreven en slechts 4% herkent dit niet.

Als we het over deze 'polarisatie' hebben is het de kunst om ook daarover niet in zwart-wit te denken. Door wetenschappers wordt namelijk een onderscheid gemaakt tussen *inhoudelijke* en *affectieve* polarisatie. Inhoudelijke polarisatie houdt in dat de inhoudelijke standpunten steeds verder uit elkaar gaan liggen. Hier is in Nederland niet per definitie sprake van. Er zijn onderwerpen waarop dit het geval is, zoals immigratie, maar er zijn ook onderwerpen waarop de uiterste standpunten juist dicht bij elkaar komen, zoals het denken over kernenergie. In elk tijdsgewricht is dit het geval: er is

een aantal onderwerpen waarop we inhoudelijk polariseren en een aantal waarop we depolariseren. Er is dus niet over de hele linie sprake van inhoudelijke polarisatie.

Uit onderzoek van de Universiteit van Amsterdam blijkt dat er in Nederland wél sprake is van affectieve polarisatie. Al enkele decennia wordt aan Nederlanders gevraagd hoe ze zich voelen over mensen aan de andere kant van het politieke spectrum. Vanaf de jaren '70 werden we in Nederland geleidelijk wat positiever over andersdenkenden. Maar de afgelopen tien jaar krijgen we steeds meer hekel aan landgenoten met andere ideeën. Dit is een zorgwekkende ontwikkeling, die past in een bredere tendens van verharding. Maar hoe kan deze affectieve polarisatie verklaard worden?

Allereerst, we leven online in onze eigen filterbubbel. De algoritmes van de meeste sociale media laten ons vooral datgene zien waar we het mee eens zijn. Wetenschappers hebben recent ontdekt dat er wat dopamine vrij komt in ons brein op het moment dat we iets horen of lezen wat onze eigen ideeën bevestigt. Het geeft een geluksgevoel om gelijk te krijgen. Ontwikkelaars van algoritmes zijn hier ook van op de hoogte. Deze online filterbubbels zie ik als de verholde verzuiling van deze eeuw. Ten tijde van de verzuiling had elke zuil een eigen krant. Het was dus goed te begrijpen waarom andere mensen andere ideeën hadden. Natuurlijk, want ze lazen een andere krant. Als iemand nu tot een andere opvatting komt, kan de gedachte postvatten: 'We hebben toch allebei internet, hoe kun je nou zo stom zijn?!' Maar we hebben dus niet allemaal 'hetzelfde' internet.

Niet alleen sociale media dragen bij aan de vervreemding tussen inwoners. Ook traditionele media doen een duit in het zakje. Tijdens de boerenprotesten van 2019 was Alex Datema voorzitter van de stichting BoerenNatuur. Hij was indertijd boer en zette zich ook in voor de bescherming van de natuur tegen stikstof. Zijn standpunt paste niet in het zwart-wit plaatje dat de redacties van talkshows hanteerden. Datema sprak met zeven of acht redacteurs van televisieprogramma's in deze periode, kreeg aan het eind van elk gesprek steevast de reactie dat hij een mooi genuanceerd standpunt had, maar werd geen enkele keer uitgenodigd. 's Avonds zag hij op televisie gewoon weer een BBB'er tegenover een D66'er zitten. Het principe van redacties lijkt vaak te zijn dat onbegrip en harde botsingen tot meer vuurwerk en hogere kijkcijfers leiden.

Maar er zijn ook verklaringen die losstaan van de beeldschermen waarmee we zoveel tijd doorbrengen. Uit onderzoek blijkt namelijk dat offline onze sociale netwerken steeds homogener worden. We gaan alsmaar meer om met mensen die op ons lijken: die dezelfde podcasts luisteren, op dezelfde fiets fietsen en dezelfde vakanties boeken. We leven in echokamers. Hierin horen we regelmatig iemand iets zeggen wat we net daarvoor zelf al zeiden of dachten: 'Nou, dat is toevallig...' Maar dat is niet zo toevallig als je allebei al een aantal seizoenen naar Arjen Lubach kijkt en niet naar Ongehoord Nederland (of juist andersom).

Zo moest ik tot mijn eigen verbazing constateren dat mijn huidige vriendenkring homogener is dan het kerkgenootschap waar ik 12 jaar geleden uitbrak.

De kerkgemeenschap was wat betreft leeftijd, sociaal-economische klasse, opleidingsniveau en ethniciteit diverser dan mijn sociale netwerk nu. Bovendien bestond er een vanzelfsprekend gezamenlijk goed dat het eigenbelang oversteeg. Juist het gebrek hieraan lijkt in de huidige samenleving bij te dragen aan de verwijdering en verharding tussen echokamers. Volgens mij is hier een betekenisvolle rol weggelegd voor goede doelen.

Als derde verklaring zie ik affectieve polarisatie als een coping mechanisme in tijden van onzekerheid. We leven in onrustige tijden. Wellicht wordt er over een paar honderd jaar teruggekeken op deze periode als het begin van het einde van het Amerikaanse Rijk. Er is een oorlog gaande op het Europese continent, in het Midden-Oosten. De gevolgen van de klimaatverandering worden steeds voelbaarder. En wat doet onze luie geest in tijden van onzekerheid? Die wil grip. Dus als alles onzeker wordt, tovert die een truc uit de hoge hoed en ontdekt het volgende: *wij* zijn helemaal goed en hebben het helemaal bij het recht eind en *zij* hebben het helemaal fout en zijn hartstikke gek. Op die manier scheidt ons brein een zekere mate van orde in de chaos. De vraag is hoeveel recht daarmee gedaan wordt aan de werkelijkheid, en aan de ander. Een bidsprinkhaankreeft kijkt heel wat minder zwart-wit naar de wereld, daar kom ik later nog op terug.

De filterbubbels, de echokamers en de onzekerheid zijn externe verklaringen voor de ontwikkeling dat de samenleving meer en meer begint te lijken op de kerk van mijn jeugd: we trekken ons terug in ons eigen gelijk, worden negatiever over andersdenkenden en veel debatten worden tot een binaire tegenstelling gereduceerd. Maar we kunnen niet alleen maar naar buiten kijken om de affectieve polarisatie te verklaren. Het is wel zo eerlijk om de blik eveneens naar binnen te richten. In de laatste verklaring kwam die al even voorbij: onze luie geest.

## waarom onze luie geest zo makkelijk vastroest

De luie geest is namelijk geniaal in het vastroesten in zijn eigen gelijk. En laat dat gegeven nou precies in de dode hoek zitten van diezelfde luie geest. Het is een flinke uitdaging om jezelf erop te betrappen dat je verslaafd bent aan je eigen gelijk. Recent ontdekte ik nog dat ikzelf zo verslaafd ben aan mijn eigen gelijk dat ik mijn weegschaal alleen maar vertrouw als die een gewicht laat zien wat me bevalt. Dan stap ik er snel en tevreden vanaf en schuif die weer onder het nachtkastje. Maar als het gewicht dat de weegschaal aangeeft me tegenvalt, dan is mijn eerste gedachte: 'Zou die nog wel goed werken?'

Onze luie geest heeft namelijk een aantal kenmerken waardoor die makkelijk vast komt te zitten in zijn eigen tunnelvisie. Dit zijn onze *biases*: het zijn een soort foutieve denknegingen, vooringenomenheden die ons denken beperken. Dit is van alle tijden en komt in tijden van stress en spanning extra naar boven. De eerste stap om er minder last van te krijgen is het bewustzijn ervan. Daarom zal ik kort bij een aantal biases langsgaan.

### 1. Self-serving bias

De bias waar ik last van had op mijn weegschaal is de self-serving bias: we zijn kritischer op anderen en hun ideeën dan op onszelf en onze eigen ideeën. Tijdens een onderzoek moesten deelnemers wiskundesommen, logicaraadsels en formules oplossen. De onderzoekers stuurden daarna de antwoorden van de deelnemers digitaal aan hen terug, maar hierbij hielden ze hen voor de gek. De ene keer zeiden ze namelijk eerlijk dat dit hun eigen antwoorden waren en dat de deelnemers nu een half uurtje hadden om die aan te passen. De andere keer zeiden ze dat het de antwoorden waren van een andere deelnemer (terwijl het stiekem hun eigen antwoorden waren). Wat blijkt? Als men de eigen antwoorden ging aanpassen en ook wist dat die van henzelf waren, dan paste men gemiddeld 15% van de antwoorden aan. Als men dacht dat het de antwoorden waren van een andere deelnemer (terwijl het gewoon de eigen antwoorden waren) paste men gemiddeld 60% aan. Vanuit dit onderzoek zou je kunnen zeggen dat mensen vier keer kritischer zijn op ideeën van anderen dan op die van henzelf; niet vanwege de inhoud van het idee, maar vanwege de bron van het idee.

Generaties hebben hier ook last van. Vind je het ook niet wonderlijk dat bijna iedereen vindt dat de beste muziek toevallig in de eigen tienerjaren gemaakt is. 'Nu wordt er alleen nog maar rommel gemaakt'. Deze generationele self-serving bias zorgt ervoor dat we als mensheid al duizenden jaren vinden dat de jeugd van tegenwoordig niet goed opgevoed is, dat hun taal verloedert en dat ze niet willen werken. Ik vind het geestig om quotes te lezen vanuit alle eeuwen waarin dingen over de jeugd gezegd worden, die ik mezelf tegenwoordig ook wel eens hoor denken.

Zo merkte predikant Enos Hitchcock in de 18e eeuw een zorgwekkende activiteit op die door veel jongeren werd opgepakt: 'De onbeperkte toegang die veel jonge mensen hebben tot romans, korte verhalen en toneelstukken heeft de hoofden en moraal van menig veelbelovende jongeling verpest en gecorrumpeerd.' Dit soort dingen hoor ik mezelf nu wel eens denken over het Tiktokken of gamen van de jongeren van nu. In de eerste eeuw na Christus schreef de bekende Romeinse retoricus over de slappe opvoeding van de ouders van nu (van 2000 jaar geleden dus): 'Konden we maar voorkomen dat we zélf het karakter van onze kinderen bedierven. Wij, de ouders, hebben de eerste levensjaren meteen al verzwakt met genietingen. De weke opvoeding die wij toegeeflijkheid noemen breekt alle spierkracht van lichaam en geest.' Ik hoor precies dezelfde soort uitspraken tegenwoordig op feestjes en in de kroeg regelmatig van generatiegenoten voorbijkomen.

Omdat ik vaak binnen organisaties spreek over perspectivistische lenigheid werd ik door partners van een advocatenkantoor uitgenodigd om met hen te filosoferen over de samenwerking met *Gen Z*. Zij merkten namelijk hoe moeilijk het voor hen was dat *young talents* uit deze generatie niet hard wilden werken. Hoe kunnen wij ons in hen inleven? Het leidde tot hilariteit alom toen ik aan de hand van een heel aantal quotes liet zien dat oudere generaties al eeuwenlang het idee hebben dat de nieuwe generatie niet hard wil werken. Toen vroeg ik hen of het aan de eenzijdigheid van hun perspectief zou kunnen liggen dat ze het idee hadden dat de nieuwe generatie niet hard wil werken. Het viel even stil: 'Nee, maar nu is het volgens mij ook echt zo dat ze niet willen werken.' In de 3e eeuw voor Christus was er al iemand die de mensheid betrapte op deze generationele self-serving bias. In het bijbelboek Prediker staat: 'En vraag jezelf niet af waarom het vroeger beter was dan nu. Het getuigt van weinig wijsheid als je daarnaar vraagt.'

## 2. Confirmation bias

Een andere veelvoorkomende bias is de *confirmation bias*. Het is wonderlijk hoe ons brein werkt, maar als we eenmaal een bepaalde opvatting hebben dan zien we daarvoor overal bewijzen. In een onderzoek hiernaar werd bij deelnemers een litteken op hun gezicht aangebracht. Zij zagen in de spiegel hoe levensecht en groot dit litteken was en moesten daarna rondlopen tussen andere mensen. Maar vlak voordat ze de ruimte met andere mensen zouden betreden, greep de visagist in. Hij zei dat het litteken vanwege wat zweet even bijgewerkt moest worden. In plaats van het litteken bij te werken, haalde hij het echter volledig van hun gezicht af. De deelnemers liepen daarna enige tijd tussen de andere mensen door in de veronderstelling dat ze nog steeds dit litteken op hun gezicht hadden. Ze kwamen terug bij de onderzoekers en deze vroegen aan hen wat ze ervaren hadden. 'Niet normaal, hoe vies mensen naar me keken, hoe ze me negeerden of juist met open mond naar m'n hoofd aan het staren waren.' We selecteren en interpreteren onze waarnemingen vanuit onze aannames, verwachtingen en wereldbeeld. Vanuit deze bias zou je kunnen stellen dat onze opvattingen ook onze oogkleppen worden.

## 3. Frequentie-illusie

Met een hamer in je hand, zie je overal spijkers. Niet alleen onze opvattingen kunnen onze oogkleppen worden, ook onze interesses. Doordat we met een hamer in onze hand meer gefocust zijn op spijkers, krijgen we het idee dat er opeens veel meer spijkers dan normaal zijn. Deze waren er hiervoor ook allemaal, maar toen vielen ze ons niet op. We zien altijd meer niet, dan wat we wel zien. Ik kocht een tijdje geleden schoenen van een merk waar ik daarvoor nog nooit van had gehoord: Veja. Op de eerste dag dat ik ze droeg, zat ik op een terras naast een vrouw met schoenen van datzelfde merk. Dit vond ik zo toevallig dat ik mijn schoen naast die van haar zette en zei: 'Kijk, we hebben gewoon schoenen van hetzelfde zeldzame merk, joh. What are the chances?' Ze keek me met een enigszins meewarige blik aan, alsof ze wilde zeggen: is dit je beste openingszin? De weken daarna kon ik haar blik pas plaatsen, want opeens zag ik overal in Amsterdam mensen met het merk Veja rondlopen.

Al deze biases onderstrepen wat de Frans-Cubaanse schrijfster Anaïs Nin ooit schreef: 'We zien dingen niet zoals ze zijn, we zien dingen zoals wij zijn.' Als we dit niet doorhebben bij onszelf draagt het bij aan het vastroesten in ons eigen gelijk en het onbegrip voor andere mensen die de wereld anders zien. Toen Engeland in de halve finale van het EK Voetbal 2024 tegen Nederland een discutabele penalty kreeg, vonden al mijn Nederlandse vrienden het achteraf overduidelijk geen penalty; heel toevallig vonden mijn Engelse vrienden het allemaal wél een penalty.

Wij nemen de wereld nooit objectief waar. We zijn deze altijd tijdens de waarneming meteen al betekenis aan het geven. Je zou kunnen zeggen dat we narratief-hermeneutische wezens zijn. 'Hermeneutiek' komt van Hermes (de boodschapper van de goden) en betekent de 'leer van het verklaren, interpreteren'. Ik kijk de afgelopen 30 minuten niet alleen naar de mimiek van jullie gezichten, ik probeer deze steeds te begrijpen: zijn ze enthousiast? Haken ze af? Ga ik te snel? Te langzaam? Maak ik te veel grapjes? Te weinig? En deze betekenis creëren we voor een groot deel doordat we bewust en onbewust de hele tijd verhalen maken in ons hoofd. We zijn verhalen makende dieren.

Om jullie te laten ervaren dat ook jullie narratief-hermeneutische wezens zijn, laat ik drie zinnestukjes verschijnen op het scherm. Na elke zin stel ik jullie hier een vraag over en dan mogen jullie het eerste antwoord dat in je naar boven komt naar mij toe schreeuwen:

1. Tommie loopt met een liefdesbriefje in zijn hand naar huis.  
(hoe oud is Tommie?)
2. Hij kijkt ernaar uit om zijn zoon ermee te verblijden.  
(hoe oud is Tommie?)
3. Het lijkt hem een prachtige verrassing voor zijn zoons 51e verjaardag.  
(hoe oud is Tommie?)

Bij het eerste zinnetje zien we Tommie bij wijze van spreken allemaal al met zijn groene rugzakje van de basisschool naar huis lopen. Toch is dit slechts een interpretatie, het is geen objectieve waarneming.

Toen ik elf jaar geleden begon met het geven van lezingen en workshops, ontdekte ik ook dat ik er met mijn interpretatie van de gezichtsuitdrukkingen van de deelnemers flink naast kon zitten. Zo zat er ooit op de eerste rij iemand een hele avond lang enthousiast te knikken en te lachen. Ik dacht: die heb ik mooi mee in mijn verhaal. Aan het eind van de avond kwam deze persoon nog even bij me langs en zei: 'Het viel me toch een beetje tegen, Lammert, wat je gebracht hebt vanavond.' Ik dacht zeker te weten dat ik *gezien* had hoe enthousiast deze deelnemer was, maar ook dat was een interpretatie van iemands lichaamstaal.

In het geval van Tommie keken we naar dezelfde zinnetjes en zagen we ook ongeveer hetzelfde voor ons: eerst een basisschooljongen, daarna een man van middelbare leeftijd en tenslotte een senior. Maar het gebeurt ook regelmatig dat we naar hetzelfde kijken en iets compleet anders zien. Sterker nog, volgens mij gebeurt dat de hele dag door. Dat zul je al merken als je tijdens de borrel deze lezing met elkaar zult bespreken. Jullie zullen allemaal net andere dingen hebben gehoord of mijn verhaal anders hebben begrepen. Ik merkte dit onlangs weer toen ik met twee vrienden over straat liep en de ex van een van deze vrienden ons tegemoet kwam lopen. Ze lachte naar ons en liep door. De vriend wiens ex het was zei: 'Wat een arrogant lachje, he?!' Ik was verbaasd: 'Ze lachte toch heel vriendelijk?! Helemaal na alles wat jij gedaan hebt.' En de derde had weer iets anders gezien: 'Ik vond haar erg onzeker overkomen.'

Het mag inmiddels duidelijk zijn dat niet alleen externe, maatschappelijke ontwikkelingen onze hekel aan andersdenkenden verklaren. Intern is onze luie geest geniaal in het vastroesten in zijn eigen gelijk. Door alle biases zien we de wereld namelijk niet zoals die is, maar zoals wij zelf zijn. En al interpreterend vormen we de werkelijkheid de hele dag door naar ons eigen wereldbeeld. We worden in onze online filterbubbel en offline echokamer hierin nauwelijks gecorrigeerd. En juist in spannende tijden is het nog verleidelijker om een walvis te worden: de wereld simpelweg op te delen in zwart en wit, in goed en kwaad en de mensheid te verdelen in monsters en engelen. Op korte termijn schept het orde in de chaos, maar op langere termijn betekent dit het einde van een vreedzame samenleving, het einde van samen-leven.

## maar wat nu?

Het spijt me voor mijn zwartgallige boodschap tot nu toe. Zoals jullie horen sluit ik naadloos aan in een lange traditie van doempredikers. Het bloed kruipt waar het niet gaan kan. Maar nu, genoeg over onze luie walvis-geest, op naar de bidsprinkhaankreeft. Deze prachtige kreeftachtige ziet de wereld, in tegenstelling tot de walvis, niet in zwart-wit, maar in meer kleuren dan de mens kent. Waar wij drie typen kegeltjes in ons netvlies hebben (allemaal met een eigen spectrale gevoeligheid), heeft de bidsprinkhaankreeft twaalf tot zestien kegeltjes. Zij zien de wereld vanuit een veelkleurigheid die wij ons niet eens kunnen voorstellen. Voor het menselijk oog is deze kreeft al bijzonder kleurrijk, maar moet je eens voorstellen wat hij zelf ziet als hij voor de spiegel staat. Wat dat betreft is het goed geregeld in de natuur. Het is niet dat je tegen een walvis wil zeggen: och, had je maar wat meer kegeltjes in je netvlies, dan kon je eens zien hoe fleurig en bont jij rondzwemt. In een samenleving die meer en meer in zwart-wit geschilderd wordt, is het de kunst om als een bidsprinkhaankreeft om je heen te kijken.

Filosofie betekent letterlijk 'liefde voor de wijsheid'. De vraag is dan natuurlijk wat wijsheid is. Zelf vind ik de definitie van Sophie Oluwole, een Nigeriaanse filosofe, treffend: 'Wijsheid is de mogelijkheid om iets op een andere manier te zien.' Een aantal jaar geleden heb ik deze vaardigheid de naam 'perspectivistische lenigheid' gegeven. En volgens mij zijn goede doelen een essentiële schakel om deze wijsheid in de samenleving te vergroten. Ik zou jullie willen uitdagen om dit op twee manieren te doen. De eerste uitdaging is een training om onze eigen luie geest leniger te maken en daardoor minder zwart-wit te denken. De tweede uitdaging is gericht op jullie potentie als goede doelen om mensen hun echokamers en filterbubbels te laten ontstijgen en daarmee mogelijkheden te scheppen om hun sociale netwerken kleurrijker te maken.



# unieke rol voor goede doelen

Uitdaging 1: laat je als goed doel niet meezuigen in zwart-wit denken!

Het zal je maar gebeuren: je zet je als goed doel met hart en ziel in voor een mooiere wereld voor iedereen, maar wordt in een interview door een landelijke politicus weggezet als 'linkse hobby'. Het is niet ondenkbaar in deze gepolariseerde tijden. Hoe reageer je dan? De verleiding is waarschijnlijk groot om mee te gaan in de onverzoeerbare toon, het geschreeuw. Je wil deze politicus en diens ideeën belachelijk maken. Het risico is echter dat je hierdoor zelf meebouwt aan een binaire mal die uiteindelijk afbreuk doet aan het algemene belang van het doel waar jij voor staat. Bovendien maakt onze luie geest vaak een denkfout als we in een debat terechtkomen. Er wordt dan vaak gekozen voor het stijlmiddel van de stroman. Hiermee maken we een karikatuur van onze tegenstrever en diens standpunt in de hoop dat we hierdoor zelf sterker komen te staan. Dit werkt helaas wel op sociale media, maar in een volwassen debat niet. Hierin is juist het stijlmiddel van de staalman aan te raden: je maakt het standpunt van de tegenpartij zo sterk mogelijk.

Dit voelt contra-intuïtief. Middenin een meningsverschil hebben we vaak het idee dat wij voor 100% gelijk hebben en de tegenpartij er 100% naast zit. Mijn ex-vriendin zei wel eens als we ruzie hadden: 'Natuurlijk kan ik je nou wel gelijk geven, Lammert, maar dan zijn er twee mensen die ongelijk hebben.' Dit is een herkenbare gedachte in veel discussies. Maar laat het nou zelden het geval zijn dat jij in een geschil 100% gelijk hebt en de ander er volledig naast zit. Het gebeurt natuurlijk wel eens, maar het is eerder de uitzondering dan de regel. Een leniger manier van kijken naar een onenigheid is het te zien als een botsing tussen twee waarden, waarbij de ene partij meer belang hecht aan de ene waarde en de andere partij meer belang hecht aan de andere waarde. Je kunt de waarde aan de andere kant ontdekken door jezelf de vraag te stellen: als die ander nou voor 1% een punt heeft, wat houdt die ene procent in?

Als voorbeeld haal ik wel eens de discussie over abortus aan. In mijn kerkelijke jeugd leerde ik dat dit moreel verwerpelijk was. Sterker nog, er werden woorden als 'babymoordenaar' gebruikt. Toen ik later filosofie ging studeren, ontmoette ik mensen die vóór abortus waren. Als zij spraken over orthodoxe religieuzen die tegen abortus waren werden er termen als 'vrouwenhaat' gebruikt. Natuurlijk hoeft het geen betoog dat deze discussie geen recht wordt gedaan door het te zien als een strijd tussen 'babymoordenaars' en 'vrouwenhaters'. Het is een botsing tussen waarden, waarbij de ene groep meer belang hecht aan de beschermwaardigheid van de foetus en de andere groep meer belang hecht aan het zelfbeschikkingsrecht van de vrouw. Ook vanuit deze bril kun je het hartgrondig oneens zijn met iemands prioritering van waarden, maar je zet de ander niet meteen weg als een gevaarlijke gek. Maar, hoor ik je nu denken: als je

op deze manier je tegenstander letterlijk in z'n waarde laat, kom je dan niet zwak over? Uit rechtbankonderzoek in de VS blijkt van niet. Wanneer een advocaat het standpunt van de andere partij belachelijk maakt (de stroman), heeft die minder kans om de jury te overtuigen dan wanneer die de opvatting van de tegenpartij zo sterk mogelijk maakt (staalman). Juist door te zeggen dat hij hun interpretatie van de bewijzen begrijpt en toch overtuigd is van de onschuld van zijn cliënt, komt hij extra geloofwaardig over. Als je het standpunt van je tegenstrever karikaturiseert, geef je impliciet de boodschap af dat je niet vertrouwt op de kracht van je eigen stellingname. Door het standpunt van de andere kant in zijn waarde te laten, geef je de boodschap af: wij kunnen opboksen tegen de sterkst mogelijke tegenstander.

Het heeft dus veel voordelen om als goed doel niet mee te gaan in de zwart-wit strijd. Je komt krachtiger over in het debat, je draagt niet bij aan verharding, raakt niet gepolitiseerd en je hebt meer kans om anderen mee te krijgen. 'De ziel wordt geschilderd door de kleur van onze gedachtes', schreef de Romeinse keizer en filosoof Marcus Aurelius ooit. Als we enkel in zwart-wit denken, raakt onze ziel ook zwart-wit gekleurd. Er zijn gelukkig inspirerende voorbeelden in Nederland hoe tegenpolen op het politieke spectrum ervoor kiezen om op een leniger manier in gesprek te blijven. Voor mij zijn het afgelopen jaar de helden van deze lenige dialoog: Oumaima, Noa, Selma en Boaz. Deze jongeren startten afgelopen jaar het initiatief Deel de Duif waarmee ze door heel Nederland trekken om te laten zien hoe je vanuit totaal verschillende opvattingen (twee van hen zijn Islamitisch, twee van hen zijn Joods) toch in gesprek kunt blijven over het conflict in het Midden-Oosten. Zij treden daarmee in de voetsporen van de Franse filosoof Voltaire aan wie de volgende uitspraak wordt toegeschreven (over iemand met wie hij het oneens was): 'Ik walg van uw opvattingen, maar ik ben bereid te sterven voor uw vrijheid om ze uit te blijven spreken.'

Overigens betekent dit overstijgen van het zwart-wit denken voor goede doelen ook iets voor wie je kiest als je ambassadeurs. Hierin kun je kiezen voor de veilige weg en iemand uit de voorspelbare bubbel kiezen, maar hoe mooi is het als je dit weet te overstijgen? Zelf vond ik Geer en Goor als ambassadeurs van het Nationaal Ouderenfonds een mooi voorbeeld hiervan.

Dit brengt me bij mijn tweede uitdaging voor goede doelen: wees je bewust van je unieke potentie tot het verbinden tussen echokamers! Een aantal jaar geleden was ik in Senegal. De overgrote meerderheid van de Senegalezen is moslim, een klein deel christelijk. Het viel me op dat bijna alle Senegalezen waar ik mee sprak er zo trots waren op hoe zij als land lieten zien dat je vredig kunt samenleven als twee religies. Imams worden uitgenodigd in de kerk tijdens Pasen, predikanten worden uitgenodigd voor het Suikerfeest. Toen ik hierover ging lezen bleek inderdaad dat Senegalezen bekend staan vanwege hun religieuze verdraagzaamheid. Gedurende mijn reis was ik op zoek naar een verklaring voor deze interreligieuze harmonie.

Op een dag kregen mijn vriendin en ik een rondleiding op een Senegalees eilandje gebouwd op schelpen, Fadiouth. De gids bleef op een gegeven moment stilstaan en zei dat dit een bijzondere plek was, omdat je vanaf hier de kerk, moskee en de Baobab-boom kon zien. Het was me eerder op de reis al duidelijk geworden dat de Baobab een spirituele betekenis heeft. Ik vroeg de gids of er in dit dorp dus drie groepen bewoners waren, waarvan de een naar de kerk ging, de ander naar de moskee en de derde groep naar de Baobab. 'Nee, iedereen gaat naar de Baobab, en dan ga je daarnaast naar de kerk of de moskee.' Opeens viel bij mij het kwartje waarom Senegalezen zo vreedzaam samenleven. Zij voelen zich allemaal nog steeds verbonden met de Baobab-boom, die ook een symbool is van Senegal. Zij komen samen onder deze boom en zien het als een heilig symbool. Dit geeft hen een gemeenschappelijke grond waarop ze met elkaar staan. Het is precies een dergelijk 'common good' dat we in Nederland op dit moment lijken te missen (op de spaarzame momenten van het EK en WK voetbal na).

In mijn ogen zouden veel goede doelen precies dit gemeenschaps-vacuüm kunnen oplossen. Jullie kunnen in Nederland de functie vervullen van de Baobab-boom, van een gemeenschappelijk ideaal. Zoals Henry Dunant, oprichter van het Rode Kruis, al zei: 'Tutti Fratelli. Wij zijn allen broeders.' Door je gezamenlijk in te zetten voor een goed doel kun je de belangen van een specifieke echokamer overstijgen. En dit is ook precies wat er op vele manieren al gebeurt: in het maatjesproject van Humanitas worden mensen aan elkaar verbonden die elkaar anders nooit zouden leren kennen. Door de Burendag van het Oranje Fonds beginnen mensen naar elkaar om te kijken die elkaar daarvoor niet zagen staan. Met het initiatief 'Samen naar School' van Stichting Het Gehandicapte Kind kunnen kinderen met en zonder handicap samen opgroeien en leren. In het Alzheimer Café komen mensen uit alle geledingen van de samenleving samen. De IMC Weekendschool creëert kansen om mee te doen voor kinderen voor wie dat anders niet vanzelfsprekend zou zijn. Het zijn allemaal voorbeelden (en er zijn er nog veel meer) van het vermogen van goede doelen om Nederland te ont-bubbelen, om mensen de kans te geven eens met iemand anders om te gaan dan degene die verdacht veel op hen lijkt, om bij te dragen aan meer diverse, kleurrijke sociale netwerken. Juist in een tijd waarin we lijden aan een ernstige vorm van affectieve polarisatie, kunnen goede doelen verbinden.

De Franse schrijver Marcel Proust schreef ooit: 'De ware ontdekkingsreis is geen speurtocht naar nieuwe landschappen, maar het waarnemen met nieuwe ogen.' Als je met nieuwe ogen wil kijken, laten het in deze zwart-witte walvis-tijden dan de kleurgevoelige ogen van een bidsprinkhaankreeft zijn!

Lammert Kamphuis  
7 oktober 2024

©2024

Goede Doelen Nederland

Postadres:

Postbus 94488

1090 GL Amsterdam

[www.goededoelennederland.nl](http://www.goededoelennederland.nl)

[www.goededoelen.nl](http://www.goededoelen.nl)

Goede Doelen Nederland is de brancheorganisatie van erkende goede doelen. Wij behartigen de belangen van meer dan 260 leden. Wij zijn het spreekpunt namens, voor én over goede doelen in Nederland. We bevorderen de kwaliteit en transparantie van de sector, creëren een positief maatschappelijk klimaat en ondersteunen de verdere professionalisering van goede doelen.

Vormgeving: Beeldr, Leiden © september 2024